

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

มนโธสโรนเรื่องความยุติธรรมเป็นหัวใจของจริยศาสตร์และปรัชญาการเมือง โดยเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่สำคัญของปัจเจกบุคคลในการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันในสังคม โดยคำดั้งเดิมมาจากภาษาละติน “suum cuique tribuere” แปลว่า จัดสรรให้แต่ละคนตามส่วน (to allocate to each his own) ความยุติธรรมจึงมีแนวคิดที่ใกล้เคียงกับคำว่า สิ่งที่เหมาะสมได้รับ (desert) และความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน (equality) ถ้าไม่คำนึงถึงสิ่งที่สมควรได้รับ ความยุติธรรมก็จะเกี่ยวข้องกับการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (Craig, 2000, pp. 428) ในทางปรัชญาการเมืองมีทัศนะหลายทัศนะด้วยกันในการตอบปัญหาความยุติธรรม และไม่ว่าในยุคใดมนโธสโรนเรื่องความยุติธรรมก็เป็นที่ถกเถียงกัน เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินที่มีหลายเกณฑ์ และยากต่อการเลือกใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพราะปัญหาทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความยุติธรรมได้ แต่เมื่อให้คำจำกัดความแล้ว ความยุติธรรมก็มีนิยามที่แต่ละคนให้ความหมายแตกต่างกันออกไป เนื่องจากความยุติธรรมมีลักษณะเป็นนามธรรม เกี่ยวข้องกับบุคคลมากกว่าหนึ่งคนที่มีความสัมพันธ์กัน โดยต้องได้รับความยินยอมจากทั้งสองฝ่าย ประเด็นที่เป็นปัญหาคือ การปฏิบัติอย่างไรจึงจะเรียกว่า “ยุติธรรม” ซึ่งการจะใช้เกณฑ์ใดในการตัดสินความยุติธรรมนั้นจะต้องพิจารณาบริบททางสังคมประกอบด้วย เนื่องจากสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เกณฑ์ตัดสินจึงต้องอาศัยสถานการณ์จริงในขณะนั้น ทำให้ไม่สามารถหากรอบ หรือ คำจำกัดความที่ชัดเจนสำหรับความหมายของคำว่า “ยุติธรรม” ได้ อย่างไรก็ตาม ความยุติธรรมนั้นเป็นคุณธรรมซึ่งต้องประกอบไปด้วยความถูกต้องและความดี และเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะระบบสังคมใดจะดำรงอยู่ได้ระบบนั้นจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่ามีความยุติธรรมควบคู่กันด้วย

ในทางปรัชญาการเมืองได้มีทัศนะต่าง ๆ ในการตอบปัญหาเรื่องความยุติธรรม โดยมีทัศนะหลักสองทัศนะ ได้แก่ ทัศนะเสรีนิยม (liberalism) ที่เน้นแนวคิดเรื่องเสรีภาพ และ ทัศนะสังคมนิยม (socialism) ที่เน้นแนวคิดเรื่องความเสมอภาค ทัศนะทั้งสองดังกล่าวมีอุดมคติทางสังคมแตกต่างกัน ในปัจจุบันนักปรัชญาการเมืองได้พยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องความยุติธรรมข้างต้น นักปรัชญาการเมืองที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคนหนึ่งก็คือ จอห์น รอลส์

(John Rawls, ค.ศ.1921 – ค.ศ.2002) ได้นำเสนอทฤษฎีเรื่องความยุติธรรมโดยประสานแนวคิดทั้งสองดังกล่าว รอลส์เห็นว่าธรรมชาติของคนแตกต่างกัน แต่สังคมต้องมีหลักเกณฑ์ที่จะทำให้คนที่แตกต่างกันไม่ถูกเอาเปรียบจากความแตกต่างนั้น ความยุติธรรมที่รอลส์พูดถึงเป็นความยุติธรรมทางสังคมที่พยายามประสานแนวคิดเรื่องเสรีภาพ และ ความเสมอภาค รอลส์ได้อ้างเหตุผลสนับสนุนไว้ในหนังสือ *ทฤษฎีความยุติธรรม* (A Theory of Justice) ซึ่งมีรูปแบบเป็นทฤษฎีสัญญาประชาคมโดยมีลักษณะเป็นเหตุการณ์สมมติ ในการแสวงหาความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรม รอลส์เสนอหลักการที่ว่าสภาพสังคมในสถานการณ์เริ่มต้นที่มนุษย์ผู้มีเหตุผลได้รวมตัวกันทำสัญญาประชาคม โดยที่มนุษย์แต่ละคนนั้นตกอยู่ในสภาพที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถานภาพความเป็นอยู่ของตนในเวลานั้น เมื่อมนุษย์ตกอยู่ใน “ม่านแห่งความไม่รู้จริง” พวกเขาจึงต้องการเลือกหลักความยุติธรรมที่มีความเที่ยงธรรม โดยหลักความยุติธรรมของรอลส์มีพื้นฐานมาจากสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน โดยความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่บุคคลที่เสียเปรียบที่สุดในสังคมทั้งนี้ก็เพื่อให้ต่างคนต่างได้ประโยชน์ ทำให้เกิดสังคมอุดมคติซึ่งเป็นสังคมที่มีการจัดระเบียบอย่างดี เป็นสังคมที่มีความยุติธรรมอย่างสมบูรณ์

สำหรับพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกไม่ปรากฏคำว่า “ยุติธรรม” และไม่ได้มีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง ทำให้จำเป็นต้องศึกษาจากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยวิเคราะห์ข้อมูลในพระสูตรและพระวินัยต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์โดยทั่วไปปรารถนาจะอยู่ในสังคมที่เป็นธรรม เพื่อให้ชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น และ มีความสงบสุข ไม่ว่าจะเป็นหลักคำสอนใดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางสังคมจะมีเรื่องจริยธรรมประกอบด้วยเสมอ เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่าแนวคิดทางสังคมกับปัจเจกบุคคลไม่แบ่งแยกกัน การที่สังคมจะดีได้ก็ต้องมีสมาชิกในสังคมที่เป็นคนดีด้วย ตัวอย่างเช่น หลักการการปกครองประเทศให้ร่มเย็นเป็นสุข ผู้ปกครองจำเป็นต้องมีศัพทราชาธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติของปัจเจกบุคคลรวมอยู่ด้วย

หลักปฏิจจสมุปปาท ไตรลักษณ์ และ กฎแห่งกรรม เป็นพื้นฐานของการให้เหตุผลในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าทุกคนอยู่ภายใต้เงื่อนไขนี้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ว่าจะมีสังคมหรือไม่กฎธรรมชาติก็เป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่ต่อไปเช่นนั้นเอง การให้เหตุผลในทฤษฎีเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนายอมรับว่า ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่สมควรได้รับ (เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) ซึ่งมีลักษณะที่เที่ยงธรรม โดยหลักความยุติธรรมในพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบจากแนวคิดเรื่องเสรีภาพ และ ความเสมอภาค เช่น การยกเลิกระบบวรรณะ 4 เป็นการให้ความเสมอภาคแก่บุคคล

เมื่อนับถือพระพุทธศาสนา โดยยกย่องบุคคลตามความประเสริฐทางจริยธรรมมิใช่จากชาติกำเนิด เปิดโอกาสให้บุคคลทุกคนค้นหาแสวงหาเสรีภาพสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้อย่างเท่าเทียมกัน

ส่วนแนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคมของพระพุทธศาสนาจะอยู่ในคำสอนเรื่องวินัย สำหรับการปกครองสงฆ์นั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวินัยขึ้นเพื่อให้กิจการงานของสงฆ์ซึ่งเป็นผู้เผยแผ่พระศาสนาดำเนินไปด้วยความสงบเรียบร้อยและยั่งยืน รูปแบบการปกครองสงฆ์จึงมีความเฉพาะและมีความแตกต่างจากวินัยของคฤหัสถ์ พระอรชกเถาจารย์ได้จำแนกวินัยของคฤหัสถ์ในพระไตรปิฎก โดยเรียกว่า “คิหิวินัย” คือ หลักประเพณีในสังคาลกุฎตร ซึ่งครอบคลุมการละกรรมกิเลส 4 การไม่เสพอบายมุข 6 (ซึ่งครอบคลุมศีล 5 อันเป็นการควบคุมความประพฤติขั้นต่ำสำหรับชาวพุทธทั่วไป) รวมทั้ง การเว้นอกติ 4 หลักทศ 6 รวมถึงคำสอนเรื่องมิตรแท้ มิตรเทียม การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้สอย และสังคหวัตถุ 4 ซึ่งหลักต่าง ๆ เหล่านี้รวมเป็นหลักความยุติธรรมทางสังคมในพระพุทธศาสนาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล โดยมีแนวคิดเรื่องสิทธิในศีล 5 เป็นตัวควบคุมความประพฤติไม่ให้เบียดเบียนกันในสังคม เช่น การไม่ละเมิดในร่างกายและทรัพย์สินของผู้อื่น การเว้นอกติ 4 เป็นการเว้นจากการกระทำที่ลำเอียงซึ่งเกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง แนวคิดเรื่องหน้าที่ในทศ 6 กำหนดให้ทุกคนในสังคมมีหน้าที่ต่อกันในการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน และ มีความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน โดยที่คำสอนเรื่องมิตรแท้ มิตรเทียม การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้สอย และสังคหวัตถุ 4 เป็นไปเพื่อให้เกิดสังคมที่ดีมีมิตรภาพ (กัลยาณมิตร) และมีการสงเคราะห์เกื้อกูลกัน ดังนั้น ความยุติธรรมทางสังคมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการกระทำต่างตอบแทน ซึ่งมีลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

แนวคิดทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจที่อยู่ในพระสูตรอย่างเด่นชัด ได้แก่ อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และ ฎฎทนต์สูตร ในอัคคัญญสูตรได้แสดงถึงพัฒนาการทางสังคมตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนกระทั่งการเกิดชนชั้นปกครองและชนชั้นในสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะการงานและการดำรงชีวิต การแบ่งปันกรรมสิทธิ์ครอบครองสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติกลายเป็นปัจจัยสำคัญทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป ในจักกวัตติสูตรชี้ให้เห็นถึงขอบข่ายของรัฐที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น หน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิ คือ การยึดถือเอาธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมาธิปไตย) เพื่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม เมื่อใดที่ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในรัฐดำเนินไปอย่างไม่ถูกต้องก็จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในรัฐ เช่น เมื่อประชาชนมีความยากจนขาดแคลนปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ก็จะทำให้สร้างปัญหาแก่สังคม บ้านเมืองไม่มีความสุข ดังนั้นรัฐจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยมิฉะนั้นรัฐก็จะดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้ โดยฎฎทนต์สูตรชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่คนดีทำให้รัฐไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรงในสังคม และเมื่อประชาชนไม่

เด็กร้อนบ้านเมืองจึงเกิดความสงบสุข ประเด็นเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการจัดสรรอำนาจรัฐซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมือง และสภาวะแวดล้อมที่มีผลต่อความสงบสุขและความยุติธรรมในสังคม

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาภายในตัวมนุษย์ เพราะถึงแม้ว่าสังคมจะมีระบบที่ยุติธรรม เช่น กฎหมาย แต่ถ้ามนุษย์ไม่ปฏิบัติตาม เกิดการละเมิดในสิทธิและทรัพย์สินของผู้อื่น ความยุติธรรมในสังคมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น มนุษย์ที่สมบูรณ์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องประกอบด้วยคุณธรรมของบุคคลที่มีความยุติธรรม โดยประกอบไปด้วยเหตุผลคือ ปัญญา เป็นคุณธรรมที่ประเสริฐในทางพระพุทธศาสนา นำไปสู่ความพ้นทุกข์และแก้ปัญหาในสังคมได้ โดยมีอารมณ์ความรู้สึกซึ่งเป็นกุศลธรรมคือ พรหมวิหาร 4 เป็นคุณธรรมของบุคคลที่ประเสริฐเป็นแรงจูงใจในการช่วยเหลือกัน รวมทั้งต้องมีหิริโอตตปปะเป็นธรรมที่รักษาความยุติธรรมไว้ทำให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้เช่นกัน

ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นว่ามโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 2,500 ปีมาแล้วนั้น มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกับมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมโดยเฉพาะความยุติธรรมทางสังคมในสมัยศตวรรษที่ 20 อย่างไร โดยนำมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกัน โดยอาศัยเนื้อหาจากปรัชญาตะวันตกเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปรัชญาการเมืองที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งในศตวรรษที่ 20 โดยรอลส์ได้แสดงมโนทัศน์ หลักการ และ ขอบเขตของความยุติธรรมไว้อย่างชัดเจน เหมาะสำหรับใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา

1.2 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชาญณรงค์ บุญหนุน (2550) ได้ให้ความเห็นในรายงานการวิจัยเรื่อง *ความเป็นธรรมในพระไตรปิฎก* ว่า ความเป็นธรรมในระดับสากล (universal justice) หรือ ความยุติธรรมทางจริยธรรม (moral justice) วางอยู่บนมโนทัศน์เรื่องกฎแห่งกรรม และคำสอนเรื่องการเกิดใหม่ เป็นการทำงานเหนือการรับรู้ของมนุษย์ โดยเป็นการจัดสรรอย่างไม่ลำเอียง พระพุทธศาสนาให้หลักประกันว่าการกระทำทุกชนิดจะตามมาด้วยผลที่เหมาะสมกับเหตุปัจจัย ความเป็นธรรมที่อิงอยู่กับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมนี้มีข้อบกพร่องในการอธิบายการรับผลกรรมในชีวิตประจำวัน แต่เป็นการให้แบบแผนสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม เนื่องจากพระพุทธศานายอมรับว่า หลักจริยธรรมต้องสอดคล้องหรือเดินตามกฎธรรมชาติจึงจะเป็นสิ่งที่ดีต่อมนุษย์ อย่างไรก็ตาม

ความเป็นธรรมในระดับสากล หรือ กฎแห่งกรรม มีปัญหาในเชิงญาณวิทยา ตรรกวิทยา สังคมวิทยา ที่ยากต่อการปรับใช้ในการอธิบายความเป็นธรรมทางสังคม

ความเป็นธรรมทางสังคม (social justice) หมายถึง ความเที่ยงธรรม (fairness) ในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคม การกระจายรายได้หรือสวัสดิภาพทางสังคม ซึ่งผลประโยชน์นี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงโอกาสในการพัฒนาชีวิตตามเป้าหมายที่เชื่อว่าดีที่สุดของปัจเจกบุคคลด้วย ซึ่งพิจารณาได้จากแนวคิดทางสังคมการเมืองของพระพุทธศาสนา และแนวปฏิบัติของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยพบว่าพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาประเด็นความเป็นธรรมทางสังคม ได้แก่ ความมีเสรีภาพในการกระทำหรือการแสดงออก สิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น สิทธิในร่างกายและทรัพย์สิน สิทธิในการดำรงชีวิตด้วยปัจจัย 4

การแจกจ่ายผลประโยชน์ในพระพุทธศาสนาคล้ายทฤษฎีความยุติธรรมของพวงเสรีนิยมที่แจกจ่ายตามความสามารถ โดยมองมนุษย์มีความแตกต่างกัน แต่ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเน้นการได้มาของทรัพย์สินว่าจะต้องได้มาด้วยความสุจริต โดยที่มนุษย์แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ การที่มนุษย์มารวมตัวกันนั้นก็เพื่อสร้างสังคมที่เอื้อต่อการมีชีวิตที่ดี โดยต้องเคารพความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำสุดที่พระพุทธศาสนาวางกรอบไว้

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ปัจเจกบุคคลและสังคมมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงเหตุผล โดยที่สิ่งที่ปัจเจกบุคคลได้รับเป็นผลจากสังคม และสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมก็เป็นผลจากการกระทำของปัจเจกบุคคลด้วยเช่นกัน ดังนั้นความไม่เป็นธรรมที่ปัจเจกบุคคลได้รับย่อมมีความรับผิดชอบของสังคมประกอบอยู่ด้วย โดยเฉพาะรัฐหรือผู้ปกครองในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่สังคมย่อมมีหน้าที่ในการปกครองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรม มิฉะนั้นจะมีผลต่อความสงบสุขในสังคม

ความเมตตาต่อผู้อื่นไม่ถือว่าขัดกับหลักความเป็นธรรมเนื่องจากความเมตตาจะทำให้สังคมโดยรวมดีขึ้น และตอบสนองต่อประโยชน์หรือเป้าหมายของปัจเจกชนในปัจจุบันด้วย แต่ความเมตตาอาจถูกจำกัดได้ถ้าความเมตตานั้นทำลายหลักพื้นฐานของสังคมที่ดี ดังนั้นความเป็นธรรมที่อิงกับบริบททางการเมืองย่อมรับความมีเมตตาของปัจเจกบุคคล แต่ความเป็นธรรมที่อิงกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมปฏิเสธต่อความเมตตาที่มนุษย์พึงมีต่อกัน ดังนั้นความเป็นธรรมที่อิงกับคำสอนทางสังคมการเมืองน่าจะนำไปประยุกต์ใช้ได้ดีกว่าความเป็นธรรมที่อิงกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม

วันวร จะนู (2541) ได้ให้ความเห็นในวิทยานิพนธ์เรื่อง *มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท* ว่า ความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทมีมโนทัศน์หลักสองเรื่อง คือ สิทธิและความเสมอภาค โดยที่สิทธิคือ การไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในสังคมอย่างเสมอภาคกัน และ ความเสมอภาคคือ การปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมให้ได้พัฒนาตัวเองเพื่อบรรลุภาวะตามที่จำเป็น หรือ ความยุติธรรมในโอกาสให้ได้รับการพัฒนาตัวเองอย่างเสมอภาคกัน โดยที่หลักความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นหลักที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมซึ่งให้ความสำคัญแก่ปัจเจกบุคคลในลักษณะที่เชื่อมโยงกัน และมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิมนุษยชน การใช้อำนาจรัฐต่อประชาชน การที่สังคมต่าง ๆ ยังเกิดความไม่ยุติธรรมก็เพราะ มนุษย์มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด การยึดมั่นในตัวตนทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างปัจเจกบุคคล ดังนั้น มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงช่วยให้คำตอบและแก้ปัญหาดังกล่าวได้

สุชาย อิศวพันธุ์ธกุล (2533) ได้ให้ความเห็นในวิทยานิพนธ์เรื่อง *ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันในทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์* ว่า ในหนังสือ *ทฤษฎีความยุติธรรม* ของจอห์น รอลส์ได้แสดงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ที่สำคัญ 3 อย่าง คือ ความยุติธรรม เสรีภาพ และ ความเท่าเทียมกัน จัดได้ว่ารอลส์เป็นนักเสรีนิยมแบบเสมอภาค (liberal egalitarian) ที่มีแนวคิดที่พยายามทำให้ส่วนแบ่งในเสรีภาพของบุคคลแต่ละคนเท่าเทียมกัน โดยที่รอลส์ได้สร้างสถานการณ์ของการตกลงแรกเริ่มที่เที่ยงธรรม ซึ่งผลที่ได้จากการตกลงนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ยุติธรรม รอลส์ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพมากกว่าความเท่าเทียมกันเนื่องจากหลักความยุติธรรมข้อแรกเกี่ยวข้องกับเสรีภาพ โดยที่เสรีภาพขั้นพื้นฐานจะถูกจำกัดลงได้ก็เพื่อผลประโยชน์ของเสรีภาพเท่านั้น การละเมิดหลักเสรีภาพเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มากขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ในทัศนะของรอลส์การแบ่งผลประโยชน์อย่างไม่เท่าเทียมกันเพื่อให้คนยากจนซึ่งเป็นคนที่เสียเปรียบที่สุดในสังคมได้รับผลประโยชน์ที่มากขึ้น เกิดจากความสำนึกในความยุติธรรมของบุคคลในการร่วมมือกันทางสังคมเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ความพยายามของรอลส์นั้นไม่ได้เป็นการลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน แต่เป็นการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในระยะยาวต่อคนที่เสียเปรียบที่สุดในสังคมโดยผ่านสถาบันพื้นฐานทางสังคม

ความยุติธรรมทางสังคมของรอลส์ไม่ได้เน้นแต่เพียงเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเน้นถึงเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรมด้วย เช่น การมีความเชื่อส่วนตัวและมีชีวิตอันหลากหลายของคนในสังคม การปกป้องเสรีภาพขั้นพื้นฐานก็เพื่อปกป้องทุกคนให้มีสิทธิที่จะดำเนินชีวิตอย่างที่ต้องการ หากเสรีภาพนั้นไม่ได้ไปละเมิดบุคคลอื่น การกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมเพื่อให้คน

ส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แล้วทอดทิ้งหรือกีดกันการนับถือศาสนาหรือวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย กฎเกณฑ์ดังกล่าวย่อมถือว่าไม่ยุติธรรม ดังนั้นบุคคลในสภาพการเริ่มแรกจึงปรารถนาสังคมที่มีเสรีภาพที่เท่าเทียมกันมากที่สุด และปรารถนาที่จะให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปเพื่อส่วนรวม โดยลดความแตกต่างระหว่างคนที่ได้เปรียบและเสียเปรียบในสังคมเนื่องจากความไม่แน่นอนทางธรรมชาติและสังคมซึ่งมีความไม่ยุติธรรม เพื่อให้ผู้ที่เสียเปรียบที่สุดในสังคมยังมีความหวังต่อชีวิตที่ดีขึ้นในภายภาคหน้า ทั้งของตนเองและลูกหลาน

เดวิด ชมิทซ์ (David Schmitz) (2006) ได้ให้ความเห็นในหนังสือเรื่อง *องค์ประกอบของความยุติธรรม* (Elements of Justice) ว่า หลักเกณฑ์ในการตัดสินความยุติธรรมนั้นไม่สามารถเลือกใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง แต่ความยุติธรรมประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลัก 4 อย่าง คือ สิ่งที่สมควรได้รับ ความเท่าเทียมกัน การตอบแทนซึ่งกันและกัน และ ความจำเป็น การใช้เกณฑ์สิ่งทีสมควรได้รับเป็นการมองโดยแยกบุคคลออกจากกัน ต่างจากการใช้เกณฑ์ความเท่าเทียมกันซึ่งมองบุคคลเหมือนกัน การใช้เกณฑ์การตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นการเน้นความสัมพันธ์ แต่การใช้เกณฑ์ความจำเป็นเป็นการเน้นความมีมนุษยธรรม

หลักสิ่งทีสมควรได้รับเป็นความเชื่อในทางจริยธรรมว่า การที่มนุษย์สมควรได้รับไม่ว่าจะเป็นประโยชน์หรือความเสียหายย่อมมาจากความจริงในอดีตของผู้ที่ได้รับ เช่น กฎแห่งกรรม การที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งทีสมควรได้รับทำให้มนุษย์ใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมัน โดยขึ้นอยู่กับความพยายาม ความสามารถ แม้ว่าความสามารถนั้นจะมาจากพรสวรรค์ หรือ ฐานะทางสังคม เชื่อให้มีโอกาสในการพัฒนาความสามารถมากกว่าคนอื่นก็ตาม สิ่งทีสมควรได้รับจึงเป็นหลักที่ขัดแย้งกับหลักความเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นการแบ่งผลประโยชน์เท่ากัน เป็นวิธีหนึ่งของนักเสมอภาคนิยม (egalitarian) แต่ปัญหาความยุติธรรมเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันมากกว่า เช่น การกีดกันทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และ ความพิการทางร่างกาย อย่างไรก็ตามการปฏิบัติแบบเท่าเทียมกันก็ไม่ได้หมายความว่า จะได้รับความพึงพอใจเหมือนกันเนื่องจากมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างและมีความจำเป็นต่างกัน การให้ส่วนเกินกับบุคคลที่ไม่มีความจำเป็นในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าเป็นการลดถอยของอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้าย (diminishing marginal utility) ในทัศนะของพวกลัทธิประโยชน์นิยมมองว่าความเท่าเทียมกันไม่ได้มีคุณค่าในตัวมันเองแต่ความสำคัญอยู่ที่ผลลัพธ์ต่างหาก คือ ผลรวมของผลประโยชน์สูงสุด ถ้าให้เงินเดือนพนักงานที่ขยันมากกว่าแล้วทำให้บริษัทเจริญก้าวหน้า ก็ควรส่งเสริมความไม่เท่าเทียมกัน

หลักการตอบแทนซึ่งกันและกันมีบทบาทสำคัญในพหุสังคมที่มีลัทธิความเชื่อต่างกัน เนื่องจากรูปแบบของทุกสังคมมีแบบแผนของการตอบแทนกัน เช่น การให้ ความคาดหวังต่อกัน ระหว่างครอบครัว คนรัก เพื่อน การตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง คือ เป็นได้ทั้งฝ่ายผู้รับและผู้ให้ การตอบแทนซึ่งกันและกันเน้นที่เราจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร ศิลปะของการตอบแทนซึ่งกันและกันจึงไม่ใช่หน้าที่ค้ำชำระซึ่งต้องทวงถาม อย่างไรก็ตามการตอบแทนซึ่งกันทำให้เกิดความขัดแย้งกับสิ่งที่สมควรได้รับ เช่น ความหวังดีแก่คนที่ไม่ดี แต่การที่สังคมละเลยการตอบแทนซึ่งกันและกันจะทำให้สังคมขาดมนุษยธรรมเป็นโลกที่แบ่งแยกกัน เมื่อมีการให้และการตอบกลับย่อมทำให้โลกน่าอยู่ด้วยความปรารถนาที่ดีต่อกันสังคมจึงเกิดความผาสุก การให้มิได้เป็นสิ่งจำเป็นแต่เป็นการกระทำนอกเหนือหน้าที่ การตอบกลับนั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้ตอบกลับจะเห็นคุณค่าหรือไม่ จึงไม่ใช่การบีบบังคับแต่เป็นความดีทางจริยธรรม และเป็นชนบประเพณีที่ดั่งามสืบไปในสังคม เนื่องจากการตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นการรู้สึกสำนึกในบุญคุณ ซึ่งเป็นการยืนยันเจตนาของทั้งสองฝ่าย

ความจำเป็นของมนุษย์มิได้เพื่อให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้ทั้งร่างกาย และจิตใจ เราต้องยอมรับว่าปัจจัย 4 มีความจำเป็น เช่น เมื่อเราขาดอาหาร น้ำ หรืออากาศ เราจะตาย แต่ก็มี ความจำเป็นทางสังคมอย่างอื่นในการดำรงชีวิตด้วย เช่น เงิน การศึกษา อาชีพ ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมมีความจำเป็นที่ต่างกัน เช่น ในกรณีพระสงฆ์ฉันอาหารมื้อเดียวเมื่อเทียบกับชาวบ้านที่รับประทานอาหารหลายมื้อ ชาวบ้านมีความต้องการเกินความจำเป็นหรือไม่ ความจำเป็นเป็นภววิสัย (objective) หรืออัตวิสัย (subjective) เรามีเกณฑ์อะไรมาวัดระหว่างความจำเป็นกับสิ่งที่สมควรได้รับ ตัวอย่างเช่น อาจารย์ควรให้ A กับนักศึกษาที่จำเป็น หรือ เกเรที่ นักศึกษาคนนั้นสมควรได้รับ

มนุษย์ในสังคมต้องบอกได้ว่าเขาต้องการอะไรจากสังคม เราจำเป็นต้องรู้ว่ามนุษย์ในสังคมมีความคาดหวังอะไรต่อกัน เช่น การได้รับการรักษาพยาบาล ตำรวจจับโจรผู้ร้าย สิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สร้างความยุติธรรมให้กับสังคมอีกทาง เพราะมนุษย์มีความคาดหวังต่อกันและต่อสังคม ด้วย ทฤษฎีความยุติธรรมจึงเปรียบเสมือนเป็นแผนที่เดินทาง เราสามารถใช้แผนที่หลายๆ อันได้พร้อมกัน แต่ความเป็นจริง (reality) มีอยู่อย่างเดียว นักปรัชญามีหน้าที่ทำให้หลักการชัดเจน แต่สถานการณ์จริงอยู่ที่ผู้ใช้เป็นผู้กำหนดจุดหมายปลายทาง เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้ปัญญาอย่างมีจริยธรรม (moral wisdom) ในการตัดสินใจยุติธรรมซึ่งต้องดูบริบททางสังคมประกอบด้วยไม่สามารถใช้ทฤษฎีทั้งหมดโดยไม่มองสถานการณ์จริง

เอกสารที่ได้ทบทวนมาทั้งหมดนี้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของความยุติธรรม

มโนทัศน์เรื่องความเท่าเทียมกันของจอห์น รอลส์ มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทและพระไตรปิฎก แต่ไม่มีเอกสารชิ้นใดที่ศึกษามโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์เปรียบเทียบกับมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยกำลังศึกษาทำให้เกิดแง่มุมที่ต่างออกไปในเนื้อหาของงานวิจัยเนื่องจากมีเนื้อหาที่กว้างกว่างานที่ได้ศึกษามา

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์
- 1.3.2 เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา
- 1.3.3 เพื่อเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์

กับพระพุทธศาสนา

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตในด้านเนื้อหาที่ศึกษา ดังนี้

- 1.4.1 มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ จากหนังสือ

ทฤษฎีความยุติธรรม เป็นหลัก และ หนังสืออื่น ๆ ของรอลส์ประกอบ

- 1.4.2 มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนาครอบคลุมเฉพาะ

ความยุติธรรมในการจัดสรร (distributive justice) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในการกระจายผลประโยชน์และภาระหน้าที่ทางสังคมของคฤหัสถ์ โดยไม่ได้ครอบคลุมการปกครองสงฆ์ และความยุติธรรมในการลงโทษผู้กระทำผิด

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยทางเอกสาร (documentary research) ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย และงานวิชาการสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาสังคมที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) ซึ่งในการศึกษามโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ ผู้วิจัยได้ใช้หนังสือ *ทฤษฎีความยุติธรรม* ของรอลส์ และหนังสือที่อธิบายและวิจารณ์งานเขียนเล่มนี้เป็นหลัก รวมทั้งใช้หนังสืออื่นๆ ของรอลส์ประกอบ ส่วนมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ได้ข้อมูลหลักจากพระไตรปิฎก และงานวิชาการสมัยใหม่ทาง

พระพุทธศาสนาประกอบ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น 롤ลส์ เพื่อให้เป็นกรอบในการวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา แล้วจึงนำมาเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ทำให้เข้าใจหมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น -roll
- 1.6.2 ได้ทราบหมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา
- 1.6.3 สามารถเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างหมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น -roll กับพระพุทธศาสนา